

Правата на човека в България през 1997 година

Съдържание:

Ратифициране на международни инструменти за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права
Право на живот, смъртно наказание
Изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи
Свобода и неприкосновеност на личността
Независимост на съдебната власт и справедлив процес
Право на неприкосновеност на личния и семеен живот, тайна на кореспонденцията
Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията
Свобода на изразяването, свобода на медиите
Свобода на сдружаването и мирното събрание
Условията в местата за лишаване от свобода
Защита на малцинствата, проблеми на гражданството, агресивен национализъм и ксенофобия
Политическо убежище, права на чужденците, събиране на семейства
Свобода на придвижване
Свободни и честни избори

Човешките права в България като пробен камък на демократичната промяна и предизвикателство към управлението

1997 бе една от ключовите години за развитието на демократичния процес в България. Тя започна с остра икономическа и финансова криза, довела до организирани улични протести срещу правителството на Българската социалистическа партия (БСП). Тези протести предизвикаха оставката на правителството и бяха основната причина за отказа на ръководството на партията да състави ново. На 12 февруари президентът назначи служебно правителство начело с г-н Стефан Софиянски и насрочи предсрочни парламентарни избори. На 19 април те бяха убедително спечелени от дотогавашната опозиция, Обединените демократични сили (ОДС), които успяха да получат абсолютно мнозинство в новия парламент. На 21 май Народното събрание избра ново правителство на ОДС начело с г-н Иван Костов като министър-председател, което продължава да управлява страната и понастоящем.

Правителството на ОДС още от самото начало заяви готовността си да се придържа към напредналите европейски стандарти при определяне на рамките на демократичния процес и човешките права. На 6 юни премиерът Иван Костов заяви в Народното събрание: "Ние не приемаме принципа, че ще трябва да платим с част от свободата и правата на гражданите създаването на здрав законов ред."

Общественият климат за дейността на организациите за защита на човешките права в България през 1997 г. се подобри. Техният диалог с властите стана по-интензивен и плодотворен, а участието им в медиите се увеличи. Бяха направени и няколко промени в законодателството, които го придвижиха до стандартите на международното право по човешките права.

Въпреки положителните промени, които почти винаги бяха постигнати мъчително бавно и при преодоляване на многобройни и разнопосочни спъващи фактори, основните проблеми с човешките права в България запазиха своя профил и своята острота от миналите години. Едни и същи останаха и основните социални групи, които бяха специфично засегнати от нарушения на човешките права. Структурните проблеми в процеса на осъществяване на правосъдието също не получиха значим тласък по пътя към тяхното преодоляване.

1. Ратифициране на международни инструменти за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права

Сред многото законодателни реформи, които новото правителство на ОДС осъществи, имаше и такива, които засегнаха положително човешките права. Те обаче бяха недостатъчни и оставиха още дълъг път до пълното съобразяване на българското законодателство с нормите на международното право по човешките права.

На 9 октомври в Страсбург президентът Стоянов подписа Рамковата конвенция за защита на националните малцинства на Съвета на Европа, стъпка, която, ако е придружена с бърза и безрезервна ратификация, без съмнение ще окаже положително влияние върху защитата от дискриминация и гарантирането на етнокултурната идентичност на малцинствените групи в страната (Виж **Защита на малцинствата, проблеми на гражданството, агресивен национализъм и ксенофобия**).

През юли бе направена реформа в наказателното законодателство. С промените в Наказателния кодекс бяха разширени пределите на "неизбежната отбрана" и бе дадена възможност за законна употреба на сила без оглед на характера и опасността на защитата в редица случаи, в които евентуалното явно несъответствие между нападението и защитата бе изключено със закон. През ноември Конституционният съд обяви за противоконституционни част от тези промени, но не всички, с което даде възможност в някои случаи на отбрана да се използват всякакви средства, които съдът не би следвало да преценява от гледна точка на техния характер и опасност (Виж **Право на живот, смъртно наказание**). С промените в Наказателно-процесуалния кодекс наред с другото бе намалена ролята на прокуратурата в предварителното разследване (Виж **Независимост на съдебната власт и справедлив процес**), бе въведена възможност за многократно обжалване на задържането под стража и бе определен определен срок за задържане по време на предварителното следствие (Виж **Свобода и неприкосновеност на личността**).

През декември бе приет и нов Закон за Министерството на вътрешните работи. Този закон не придвижи съществено реформата в тази институция и бе, с незначителни изключения, едно по-консолидирано възпроизвеждане на старата структура на нейните институции и правомощия. В него бяха определени правомощията на редица институции на МВР, за които съществуваха специални закони. Съответно, след влизането в сила на 19 декември 1997 г. на новия закон, тези стари закони, включително Законът за Националната полиция, бяха отменени. Законът за Министерството на Вътрешните работи не допринесе за засилването на така необходимия граждански и съдебен контрол върху дейността на МВР. Напротив, в някои отношения институцията се затвори допълнително, например като следствие от разпоредбата на новия член 206, ал.2, предвиждащ възможност офицерите и сержантите от МВР да могат да бъдат разследвани само с разрешение на министъра на вътрешните работи.

През декември бе направена реформа и в Гражданския процесуален кодекс. Нейната основна цел бе да въведе, след повече от шестгодишно забавяне, изискваното от Конституцията триинстанционно производство по граждански дела, за да се гарантира институционалната и процесуалната стабилност на гражданското правораздаване. Бе установен и ефективен механизъм на изпълнение на решенията на Европейския съд по правата на човека в Страсбург. Някои съпътстващи промени обаче предизвикаха оживен обществен дебат относно нейния ефект върху възможностите за достъп до гражданското съдопроизводството на по-бедните граждани (Виж **Независимост на съдебната власт и справедлив процес**).

2. Право на живот, смъртно наказание

И през 1997 г. продължи да действа наложеният през лятото на 1990 г. мораториум върху изпълнението на смъртните присъди. В затворите осъдени на смърт още от 1989 г. продължиха да чакат окончателно решение за своите екзекуции и да бъдат държани на режим на осъдени на смърт. Но магистрати от различни нива, както и депутати, нееднократно поискаха отмяната на мораториума и изпълнението на смъртните присъди. От друга страна, съдилищата продължиха и през 1997 г. да налагат смъртни наказания. През юни и юли депутати от три малки парламентарни партии поискаха отмяна на мораториума. Същото искане отправиха през ноември главният прокурор г-н Татарчев и председателката на Софийския районен съд г-жа Капка Костова. Нито едно от тези искания не бе разгледано от парламента. Но при реформата на наказателното законодателство от юли (Виж **Ратифициране на международни инструменти за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права**) не бяха предприети никакви стъпки към законодателна отмяна на смъртното наказание. В края на май Окръжният съд в Пловдив произнесе една смъртна присъда срещу убиец на дете. През юли Върховният съд потвърди смъртната присъда срещу убиец на двама младежи в Равда. През септември Окръжният съд в Бургас произнесе две смъртни присъди срещу двама мъже, и в двата случая за убийства, свързани със скандали по повод на интимни връзки - в първия случай на една чужда гражданка, а във втория случай на две жени, майка и дъщеря.

Сериозен проблем с гарантирането на правото на живот предизвиква разширяването на възможността за употреба на физическа сила и огнестрелно оръжие от частни лица в случай на нападение срещу тях или срещу техен имот. С приетите през юли изменения и допълнения към Наказателния кодекс бе основно рedefинирана "неизбежната отбрана". Бе прието, че независимо от характера и опасността на защитата няма превишаване пределите на неизбежната отбрана в следните шест случая:

1. нападението е от две или повече лица;
2. нападателят е въоръжен;
3. нападението е извършено чрез проникване с насилие или с взлом в жилище, вилен имот или стопански обект;
4. нападението е в моторно, въздухоплавателно, водно превозно средство или подвижен железопътен състав;
5. нападението е извършено нощем;
6. нападението не може да бъде отблъснато по друг начин.

След като бе веднага сезиран от група народни представители да прецени евентуалната конституционосъобразност на тези разпоредби, Конституционният съд през декември обяви за противоконституционни първите две хипотези, частично - третата (само относно думите "вилен имот или стопански обект"), четвъртата и петата поради това, че са в противоречие с гарантираното от Конституцията и от член 6 на Международния пакт за гражданските и политическите права право на живот. Съдът обаче отказа да обяви за противоконституционни и останалите хипотези (част от третата и шестата), за които бе сезиран и за които може да се предполага, че, доколкото задължават съда да не се съобразява с характера и опасността на защитата, също разширяват прекомерно пределите на неизбежната отбрана. Петима от общо дванадесетте конституционни съдии настояха, че цялата трета и цялата шеста хипотеза са в нарушение на член 6 от Международния пакт за гражданските и политическите права и подписаха една част от решението на Конституционния съд с особено мнение.

Някои от разследванията по случаите на убийства от правоприлагащи органи през 1996 г. завършиха през 1997 г. с отказ да се привлекат извършителите към отговорност. Такива бяха случаите с убийството на 17-годишния ром Ангел Зъбчиков в Разград през януари 1996 г. и разстрела на двама роми от служители на Военната полиция в с. Лесура.¹ И по двата случая понастоящем са внесени жалби в Европейската комисия за правата на човека в Страсбург. В няколко други случая бяха образувани и приключени следствени и съдебни дела срещу полицейски служители, обвинени в различни по вид и тежест злоупотреби, в резултат от които е настъпила смърт на задържани лица. В тях обаче издадените присъди бяха неадекватни на тежестта и обществената опасност на деянието и бяха в силен контраст с тежките присъди, издадени по други, по-малозначителни случаи. През юни Военна прокуратура - Плевен внесе обвинителен акт за предумишлено убийство срещу двама полицаи от Никопол, които през ноември 1994 г. убиха след изтезание в местното РПУ рома Христо Николов от село Въбел. Съдът обаче осъди полицаите през септември само на по четири и половина години лишаване от свобода за причиняване на смърт по непредпазливост. На 25 юли един съд в Стара Загора осъди сержант от МВР само на 21 месеца условно лишаване от свобода и за убийството след прострелване през юли 1995 г. на рома Мехмед Ходжов.

През годината правото на живот бе по драстичен начин нарушено и при няколко известни случая на смърт при съмнителни обстоятелства при или по време на задържане, причинена от действия на длъжностни лица по време на тяхната служба, чието задължение е да охраняват живота на гражданите. По-голямата част от известните случаи на подобен тип лишаване от живот не бяха разследвани адекватно, а някои не бяха разследвани изобщо. На 7 януари Стефан Станев, 57 г., бе убит при задържане по обвинение в кражба в РПУ - Попово. Военната прокуратура във Варна започна предварително следствие и обвини за убийството един сержант от полицията едва през юни. Това дело обаче не бе приключено през 1997 г. На 2 февруари около Пловдив Елин Караманов, 29 г., бе убит от служители на пътната полиция докато търсел старо желязо по бреговете на река Марица. Разследването, което започна по случая от Военна прокуратура - Пловдив, не бе приключено през 1997 г. В края на февруари служители на Общинската полиция - София убиха след побой рома Стефан Трайков след като известно време го издирвали, за да го накажат за грабеж на приятеля на единия от тях. Те бяха изправени пред съд едва в края на 1997 г. На 18 февруари ромът Васил Калинов, 29 г., от с. Избегли, близо до Асеновград, бе убит след като бе заловен да краде кабели от един полицаи и един цивилен ловец. Неговият съучастник Борис Калинов, 41 г., бе прострелян в крака. Единият от извършителите бе обвинен за убийство по непредпазливост, но делото срещу него не успя да приключи през 1997 г. На 24 март един полицейски служител бе арестуван и подведен под отговорност за убийството на Емил Димитров - Германеца, 27 г., в Радомир. До края на годината обаче той не бе осъден. На 26 март Георги Бяндов почина в една болница в Бургас след като над него бе упражнено насилие при задържането му от полицията. Делото бе набързо приключено след смъртта му без да бъде повдигнато обвинение срещу полицейски служители. На 14 май сержант от РПУ - Асеновград застреля и уби рома Кольо Тодоров, 32 г., когато се опитвал да избяга от задържане по обвинение за кражба. Разследването, което бе започнато по това дело, не даде никакъв резултат. Сержантът дори не бе отстранен от длъжност по време на разследването. На 5 юни полицаи от Трето районно полицейско управление в София простреля в главата при опит за бягство Петър Роберт Каранджа, който по-късно почина в болницата. Следственото дело по този случай приключи набързо. Военна прокуратура - София го прекрати и не пожела да го привлече към отговорност. На 14 юли Софийската военна прокуратура обяви, че ще разследва за убийство по непредпазливост един полицейски служител, който простреля в София след свада Тодор Тодоров. Жертвата почина 15 дни по-късно в една софийска болница. До края на годината извършителят не бе осъден. На 5 август полицейски служител застреля в София Валентин Славов Сяров, 23 г., след свада на една

¹ Виж *Човешките права в България през 1996 г.*, Доклад на БХК, януари 1997 г.

автобусна спирка. Военна прокуратура - София проверяваше случая през цялата останала част на 1997 г. До края на годината никой не бе привлечен към наказателна отговорност по това дело. На 14 ноември в Първо РПУ - Добрич бе пребит от един полицаи Минчо Съртмачев, задържан за грабеж. Един ден по-късно, той бе настанен с опасност за живота в местната болница, където почина. Случаят се разследва от Военна прокуратура - Варна. На 25 ноември Валентин Недев, 34 г., почина в една болница във Варна от двустранна туберкулоза, придружена с пневмония. Причината за смъртта според съобщенията в пресата бе безотговорно отношение на служителите на арестите в градовете Шабла, Каварна и Балчик, в които той пребивавал в продължение на десет дни. Молбата му да извикат лекар била отклонена от охраната. На 10 декември в София бе прострелян и убит от полицейски служител Ангел Божков докато кара собствения си микробус. Колата била открадната, но върната на Божков срещу откуп. Той не съобщил на полицията веднага и тя продължила да я издирва. Случаят се разследва.

3. Изтезания, малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи

Българското законодателство съдържа слаба защита срещу незаконна употреба на сила над задържани. Член 30, ал. 4 от Конституцията гарантира правото на адвокатска защита от момента на задържането. Тази норма бе възпроизведена в член 70, ал. 4 на новия Закон за Министерството на вътрешните работи. Но разпоредбата на Наказателно-процесуалния кодекс за задължителната защита по време на предварителното следствие не бе променена при реформата от юли (Виж **Независимост на съдебната власт и справедлив процес**). Практически не съществува и възможност за медицинска експертиза на задържания от лекар по негово желание. През октомври Амнести интернешънъл призова българското правителство да приведе разпоредбата на член 42 от Закона за националната полиция, които дават възможност за произволно използване на оръжие от полицейски служители за задържане на лице, извършващо престъпление или опитващо се да избяга след задържане, в съответствие с принципи 4 и 9 от Принципите на ООН за употреба на сила и огнестрелно оръжие от правоприлагащите органи.² В приетия през декември нов Закон за министерството на вътрешните работи обаче тези препоръки не бяха взети предвид. Разпоредбата на член 42 бе буквално възпроизведена в разпоредбата на член 80 от новия закон.

---

² Amnesty International, *Bulgaria: Growing incidence of unlawful use of firearms by law enforcement officials*, October 1997.

Свърхупотребата на сила от правоприлагащите органи през годината стана, в сравнение с миналите години, една сравнително широко обсъждана тема в българското общество. В средствата за масово осведомяване бяха изнесени многобройни случаи на малтретиране на граждани от полицейски служители и други длъжностни лица. Голяма част от изтезанията и малтретирането през годината бяха извършени в рамките на наказателната процедура, включително при задържане. По време на обиколките си в местата за задържане БХК получи многобройни оплаквания от хора, изтезавани или малтретирани в полицията и в другите места за задържане.³ Имаше и наказателни акции на полицията срещу ромски квартали, при които бяха бити хора, включително жени и деца. Голяма част от останалите жертви на полицейска бруталност бяха представители на ромското малцинство. В много случаи злоупотребите не бяха разгледани по адекватен начин в рамките на вътрешната система на осъществяване на правосъдието. Публикуваната през годината информация за осъдените лица през 1996 г. показва, че въпреки добре документирани случаи на изтезания и малтретиране още от 1993 г., нито едно длъжностно лице не бе осъдено за целия период след това по член 287 от Наказателния кодекс за употреба на противозаконни принудителни средства за изтръгване на показания.⁴

Един от най-широко обсъжданите случаи на полицейска бруталност бе насилието срещу граждани през нощта на 10 срещу 11 януари пред Народното събрание след един изпълнен с драматизъм и вандалски прояви ден в контекста на масовите протести срещу правителството на БСП от края на 1996 - началото на 1997 г. Действията на полицията и на специалните части през нощта, обаче, имаха всички белези на предварително планирана наказателна акция. Стотици граждани, които с нищо не нарушаваха обществения ред, бяха бити с палки, ритници и дървени предмети. От тях най-малко пет бяха журналисти. Имаше няколко депутати, включително бившият министър-председател г-н Филип Димитров. Общият брой на ранените бе около 300 души, от които най-малко 11 бяха настанени временно за лечение с контузно-охлузни рани. Последвалото разследване на полицията и на прокуратурата не успя да привлече никого към дисциплинарна или наказателна отговорност за акцията, а само за осем от всички пострадали има информация да са потърсили правосъдие по граждански ред. В контекста също на гражданските протести от началото на годината следва да се отбележи и побоят от полицаи, специално докарани от Кюстендил, над протестиращи граждани (сред които деца и стари хора) на 31 януари в Дупница. И този инцидент не бе разследван адекватно от компетентните органи.

През годината станаха известни най-малко два случая на масови полицейски наказателни акции срещу ромски квартали. На 4 февруари маскирани полицаи нахлуха в ромския квартал на Пазарджик, пребиха около 60 души и изпочупиха мебели и покъщнина. Акцията бе откъсана за протестните акции на роми, проведени по време на масовите публични протести срещу правителството на БСП по това време, които в Пазарджик бяха съпроводени с разбиване и ограбване на три магазина същия ден по-рано. На 14 октомври късно вечерта няколко полицаи с видими следи от употреба на алкохол навлязоха в ромския квартал "Христо Ботев" в София и без видима причина нанесоха побой на най-малко седем роми, сред които жени и деца. И в двата известни случая на масови полицейски наказателни акции властите не направиха нужното, за да разследват инцидентите, да направят публично достойние резултатите и да предадат виновните на правосъдието.

---

³ Виж European Roma Rights Center, *Profession: Prisoner: Roma in Detention in Bulgaria*, Budapest, December 1997.

⁴ Виж Национален статистически институт, *Престъпления и осъдени лица - 1994, 1995, 1996, 1997*, София, Изд. на НСИ.

По време на посещенията си в местата за задържане БХК получи много оплаквания за изтезания, най-често практикувани от полицейски служители за изтръгване на показания. Тези оплаквания бяха потвърдени и от свидетелства, постъпили в други неправителствени организации. Бяха документирани случаи на "фалака", изтезание чрез удари с твърд предмет върху стъпалата на краката.⁵ Дарина Найденова, ромка, се оплака от побой с палки по стъпалата на краката на 14 април в РПУ - Вълчедръм след като бе обвинена в кражба на няколко кокошки. В същото РПУ по същия начин се оплака да е бит на 5 юни и ромът Данаил Младенов с цел да се изтръгнат от него показания за кражба на домашни животни. Той също така се оплака, че бил заплашван с убийство ако не признае. По този случай потърпевшият се обърна с жалба до Военна прокуратура - Плевен, но тя отказа да образува предварително следствие.⁶

През годината БХК и други правозащитни групи получиха много свидетелства за свръхупотреба на физическа сила от полицейски служители при задържане на заподозрени в извършване на престъпления или за предотвратяване на безредици или без ясна видима причина.⁷ Когато бе сезирана, прокуратурата често отказваше да разследва случаите или прекратяваше разследванията със заключения, че не е установена свръхупотреба на сила. През март няколко граждани се оплакаха, че в хода на проверките за крадени коли, известни като Операция "Комар", те били бити от полицейски служители. Въпреки че тези действия бяха широко огласени, за разследването им не бяха предприети сериозни действия от страна на компетентните власти. На 28 юни служители на Специализираното полицейско поделение към Столичната дирекция на вътрешните работи атакуваха дискотека "Нерон-2" в София, заставиха да легнат на земята, словесно унижаваха, биха и ритяха присъстващите. Въпреки подадените 51 жалби, прокуратурата не повдигна обвинение срещу никого. На 30 юни директорът на Сливенския драматичен театър Златко Гулеков бе задържан от полицията и бит в местното РПУ след като полицията атакува сбирка на театрали в Сливен за това, че вдигат шум. Военна прокуратура - Сливен образува проверка, но до края на годината тя не предяви обвинение срещу полицейски служители въпреки убедителните медицински свидетелства за побоя. На 1 срещу 2 юли отново служители на Специализираното полицейско подразделение към СДВР пребиха служители от охраната на клуб "Библиотека". Подразделението бе по-късно разформировано, но инцидентът не бе разследван адекватно. На 7 октомври прокуратурата прекрати делото поради "невъзможност да установи извършителите".

---

⁵ Прилагането на този метод на изтезание бе документиран и в доклада на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията при неговото посещение в България от 26 март до 7 април 1995 г. Виж: *Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 March to 7 April 1995 and Responses of the Bulgarian Government*, Strasbourg, 6 March 1997, §§18-20.

⁶ Информацията и за двата случая е от Проект "Права на човека".

⁷ За някои от случаите на малтретиране на роми в този специфичен контекст виж European Roma Rights Center, *Profession: Prisoner: Roma in Detention in Bulgaria*, Budapest, December 1997.

В най-малко два случая жертви на полицейска бруталност през годината станаха, както и през 1996 г.⁸, хомосексуалисти. На 4 март полицаи нахлуха в гей-центъра "Фламинго" в София и арестуваха четирима души по подозрение в разпространяване на порнография. Бяха конфискувани много материали. По сведения на потърпевшите, обитателите били карани да лягат на пода и били ритани. След около 20-часов престой в полицията, те били освободени. През август полицаи атакуваха на три пъти гей-клуб "Нери" в София и задържаха в Шесто РПУ по различно време най-малко 16 от неговите обитатели. Някои от тях са принуждавани да подписват предупредителни протоколи, че няма да се занимават с проституция. Срещу още няколко бе образувано следствено дело за извършване на хомосексуални действия с цел имотна облага (член 157, ал.5 от Наказателния кодекс). При третото задържане на 29 август по сведения на потърпевшите, към тях са били отправяни от полицейски служители обидни закани, а след 12-часов престой в ареста полицейските служители поканили криминални репортери от големите столични вестници, които фотографирали задържаните въпреки тяхното несъгласие пред очите на полицаите.

В един от нашумелите в контекста на икономическата и хуманитарна криза случаи от началото на годината, през февруари седем деца от дома за душевно болни деца в Джурково починаха от глад и измръзване. Останалите, повече от 80 деца, бяха оставяни за дълги периоди без достатъчно храна, отопление и медицинско обслужване.

4. Свобода и неприкосновеност на личността

През 1997 г. бе направена решителна крачка към решаването на проблема с продължителния престой в местата за задържане на хора, които не са осъдени. С измененията на Наказателно-процесуалния кодекс от юли бе премахната разпоредбата на член 153, ал.3, която на практика задължаваше органите на предварителното следствие да задържат обвиняеми, когато срещу тях има незавършено производство по друго обвинение или при рецидив. Вместо това бяха определени пределни срокове за задържане под стража - до една година в общия случай и до две години в изключителни случаи, ако обвинението е за престъпление, за което се предвижда наказание повече от петнадесет години лишаване от свобода, доживотен затвор или смърт.

Бе дадена и възможност за многократно обжалване на мярката за неотклонение пред съд. Стотици обвиняеми, които бяха надхвърлили тези срокове, в някои случаи многократно, се възползваха веднага от промените и бяха освободени. В желанието си да пресече тази вълна от хора, освободени от местата за задържане, на 10 октомври парламентът прие изменения към НПК, с които се пресече възможността новите срокове да важат за вече задържани обвиняеми. С това се създаде очевидна неравнопоставеност между новите и старите задържани, а на реформата на НПК се придаде дискриминационен ефект.

Проблемът с продължителността на предварителното задържане обаче продължи да стои по отношение на подсъдимите, т.е. хората, на които е връчен обвинителен акт, но не са осъдени. Тромавата съдебна процедура става причина много от тях да стоят с години в местата за лишаване от свобода без присъди.

По време на посещенията си в местата за задържане, БХК констатира и редица случаи на продължително административно задържане на чужди граждани в Дома за временно настаняване на пълнолетни лица в София. За няколко вьетнамски граждани бе установено, че са държани по 7-8 месеца само заради това, че нямат редовни документи. На задържаните по този ред не се предоставя никаква възможност за правна помощ, включително за обжалване на законността на задържането.

---

⁸ Виж *Човешките права в България през 1996 г.*, Доклад на БХК, София, март 1997 г.

5. Независимост на съдебната власт и справедлив процес

През 1997 г. запази и укрепил своята независимост от изпълнителната и законодателната власт. За разлика от предишни години, тя не бе атакувана сериозно от другите власти. Но както и в предишните години, съдопроизводството бе бавно и неефективно.

Съдебният контрол върху административните актове през годината функционираше рутинно, макар да не бе предизвикван във всички случаи на нарушаване на правата и интересите на гражданите. На 18 февруари Конституционният съд обяви за противоконституционни разпоредбите на Указ 9 от 1981 г., според който уволненията в системата на ж.п. не подлежат на съдебен контрол.

С реформата на Наказателно-процесуалния кодекс през юли ролята на прокуратурата в процеса на предварителното разследване на престъпления бе намалена. Предварителното разследване бе поверено само на следователите и помощник-следователите, а на прокурорите бе предоставена възможността да извършват само определени следствени действия. Въпреки това, прокуратурата запази общото ръководство и надзора над следствието, с което проблемът за нейната двойна функция на обвинител и ръководител на наказателното производство остана.⁹ Реформата обаче не засегна разпоредбите за задължителна защита. Липсата на законова гаранция за участие на адвокат на стадия на предварителното следствие за всички, на които е наложена мярка за неотклонение "задържане под стража", продължи да бъде сериозно препятствие пред справедливия наказателен процес. Член 70 от Наказателно-процесуалния кодекс предвижда предоставяне на безплатна адвокатска защита на няколко категории обвиняеми, но задържаните не са една от тях. Няма и организирана форма на адвокатска помощ в подобни случаи. Това означава, че една част от задържаните, по-специално тези, които не знаят, че имат право на адвокат или нямат пари да наемат такъв, на практика участват в предварителното следствие без защитник. При тези категории хора, особено когато те са от определени малцинствени групи, в БХК има подадени най-много сигнали за побой и малтретиране по време на задържане.

С реформата не бе подобрена и възможността за участие на жертвата на престъпление в наказателния процес. Старата уредба, според която отказите на прокуратурата да повдигне обвинение подлежат на обжалване само пред по-горния прокурор, но не и пред съд, продължи да действа. Тя, съчетана със силната зависимост на гражданския процес от изхода на наказателното дело, засяга чувствително правата на потърпевшите от извършване на престъпления да получат правосъдие.

През февруари 1997 г. директорът на Националната следствена служба издаде "методическо указание", с което на защитата на обвиняемия на стадия на предварителното следствие се дава възможност да се запознае само с текста на постановлението за привличане на обвиняем, но не и събраните доказателства по делото. Това чувствително ограничава възможността за защита и нарушава принципа на равнопоставеността на страните в наказателния процес.

Друг обект на загриженост през годината продължи да бъде процедурата за настаняване във Възпитателни училища-интернати (бившите ТВУ) на малолетни и непълнолетни правонарушители. Тази процедура, установена със Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните от 1958 г., който бе променен през 1996 г., е административна. Настаняването във ВУИ, което според международните стандарти е лишаване от свобода, става от районните съдилища по

⁹ В своя доклад по делото на *Асенов, Иванова и Иванов срещу България* от 10 юли 1997 г. (Appl. No. 24760/94, para. 140-141) Европейската комисия по правата на човека прие, че нито прокурорът, нито следователят в българския наказателен процес могат да бъдат признати за независими органи на съдебната власт за целите и по смисъла на член 5, т.3 от Европейската конвенция за правата на човека. С промените на наказателното законодателство от юли този дефект бе преодолян само частично.

предложение на назначени от общинските администрации Местни комисии за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните. Самото дело обаче се гледа от комисията. Липсва възможност за призоваване на свидетели от обвинения, обвинението се повдига и решава от един и същ орган, няма право на обжалване. На никакъв етап от процедурата, в грубо противоречие с Конституцията, не се допуска адвокатска защита.

С реформата на Гражданския процесуален кодекс от декември бе премахнато т. нар. "служебно начало" в гражданското съдопроизводство, т.е. възможността съдът да напътства страните при упражняване на техните права и да събира доказателства по своя инициатива. Ролята на прокуратурата в гражданския процес, традиционно силна в България, бе намалена. Бе установен и механизъм за отмяна на съдебни решения, когато се е произнесъл Европейския съд по правата на човека в Страсбург. Наред с положителните страни на реформата, в някои обществени кръгове бе изразена тревога, че, особено при липса на ефективен механизъм за оказване на правна помощ, тя ще направи успеха в гражданския процес в значителна степен зависим от материалното състояние на участника.

6. Право на неприкосновеност на личния и семеен живот, тайната на кореспонденцията

Основният проблем с гарантирането на това право през 1997 г. продължи да бъде възможността за безконтролна намеса в частния живот на гражданите от някои служби за сигурност. През октомври бе приет Закон за специалните разузнавателни средства, с който се уреждат условията, редът за използване и контролът върху използването на звукозаписи, видеозаписи, фотоснимки, белязани предмети, проверка на кореспонденцията и др. от службите на Министерството на Вътрешните работи. Тези средства според закона могат да се използват за предотвратяване и разкриване на тежки престъпления, но също така и "по отношение на дейности, свързани със защита на националната сигурност" (член 4). При това както в единия, така и в другия случай, прилагането на специални разузнавателни средства в неотложни случаи може да става в рамките на 24 часа въз основа на разпореждане на министъра на вътрешните работи или секретар на МВР без необходимото в нормалния случай разрешение от органите на съдебната власт (член 18). Нито в този закон обаче, нито в някой друг се определя какво представлява националната сигурност и какви биха били тези дейности, по отношение на които могат да се прилагат специални разузнавателни средства. Общата формулировка на разпоредбите е предпоставка за злоупотреба, която би могла потенциално да доведе до нарушаване на правото на неприкосновеност на личния живот и тайната на кореспонденцията.

През годината правото на неприкосновеност на личния живот бе засегнато и в случаите на незаконни претърсвания и изземвания от полицейски служители в жилища на представители на някои непопулярни религиозни общности (Виж **Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията**).

7. Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

През 1997 г. бе отбелязан известен прогрес в спазването на правото на свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията в България. Бяха документирани по-малко тежки случаи на нарушаване на религиозните права, в сравнение с миналите години.¹⁰ Въпреки това, в тази сфера остават и сериозни проблеми, които през годината бяха обект на загриженост от много български и чужди наблюдатели.

¹⁰ Виж *Състоянието на религиозната свобода в България след 1989 г.*, Доклад на фондация Толерантност и БХК, София, февруари 1997 г.

През 1997 г. не бе променена общата правна рамка, гарантираща правото на свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията. Продължиха да действат както остарелият Закон за изповеданията, така и приетият през 1994 г. дискриминационен член 133А от Закона за лицата и семейството. На 1 декември Министерският съвет одобри проект за Закон за замяна на воинските задължения с алтернативни служба. С този закон се изпълнява, след повече от шестгодишно забавяне, изискването на член 59, ал.2 от Конституцията, който гарантира на гражданите правото да получат замяна на военната служба с оръжие с алтернативна служба. В проекта е предвидено алтернативната служба да се ръководи от Министерството на труда и социалните грижи. С него обаче се въвежда срок на алтернативната служба, който е двойно по-дълъг от срока на редовната военна служба (понастоящем - една година в България) и има очевидно наказателна продължителност.¹¹ Упражняването на правото на алтернативна служба освен това е ограничено в законопроекта чрез системата на годишни квоти, определяни от Министерския съвет. Възможностите за отбиване на алтернативната служба е предвидено да става само в държавни организации. На военнослужещите не се дава право да поискат алтернативна служба тогава, когато служещите алтернативна служба могат да поискат да преминат на наборна военна служба. Със законопроекта също така се ограничават неразумно правата на служещите алтернативна служба: те не могат да членуват в синдикални организации и да се кандидатира за изборни политически длъжности.

Въпреки очерталите се перспективи за някакво уреждане на проблема с алтернативната служба, продължи наказателното преследване на отказници по съвест. На 5 февруари Върховният касационен съд потвърди ефективната присъда за отказ от военна служба по съвест над Диян Димитров, Свидетел на Йехова от Попово. На 8 октомври Димитър Марев, Свидетел на Йехова от София, бе осъден да плати 10 хиляди лева (10 германски марки) от Софийския районен съд за отказ от военна служба. Общо взето, обаче, наказателното преследване за отказ от военна служба по съвест не се осъществяваше така често както през миналите години.

---

¹¹ За сравнение виж резолюцията на Европейския парламент от 13 октомври 1989 г., член 5: "Европейският парламент настойчиво призовава към това срокът на алтернативната служба да не превишава този на обикновената служба повече от един път и половина, за да се компенсират периодите за подготовка на лицата, които служат обикновена служба."

През 1997 г. бяха направени стъпки към едно по-адекватно уреждане на правния статут на някои религиозни общности, чиито статут на юридически лица бе отнет, а дейността им - прекратена, с приемането на член 133А от Закона за лицата и семейството.¹² На 3 юли 1997 г. Европейската комисия за правата на човека в Страсбург обяви жалбата на Свидетели на Йехова срещу България за допустима. Делото в Страсбург бе заведено след отказа на правителството да даде съгласие за пререгистрация на Свидетелите на Йехова и включва оплакване по няколко члена от Европейската конвенция за правата на човека. Правителството веднага обяви, че е готово на приятелско уреждане на спора. Преговорите, проведени между представители на тази група и Дирекцията по вероизповеданията на 20 ноември, бяха последвани от взаимни изявления за удовлетвореност от постигнатия напредък. Досега обаче няма постигнато споразумение. На 20 август Министерският съвет даде разрешение за регистрация на Християнско сдружение "Гидеон", една от групите, които бяха лишени от статут на юридическо лице през лятото на 1994 г. след приемането на дискриминационния член 133А от Закона за лицата и семейството. Най-голямото постижение през годината, обаче, бе успешното провеждане на 14 октомври на обединителна конференция на мюсюлманското изповедание и признаването на избраното от нея ръководство начело с новия главен мюфтия Мустафа Хаджъ от правителството само няколко дни по-късно. С това в значителна степен бе преодолян разколът в това второ по големина изповедание в България, предизвикан от намесата на няколко правителства във вътрешно-организационния живот на изповеданието след 1992 г.¹³

Въпреки напредъка, през годината бяха допуснати сериозни нарушения на правото на свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията, голямата част от които разкриват известна приемственост с репресивната политика от изминалите години. Не липсваха прояви на крайна религиозна нетолерантност и на яростни кампании в националните медии срещу някои от протестантските църкви, провеждани с мълчаливата подкрепа на властите. Така по повод на евангелизацията, организирана от Петдесятната и Божиите църкви, всички с редовна регистрация по реда на Закона за вероизповеданията, между 16 и 18 май в София се стигна до бурни демонстрации на националисти. Патриарх Максим също участва в заклеяването, наричайки 4-те хиляди души, събрани в една зала в София, "веро- и родоотстъпници". На 16 май г-н Иван Сунгарски, председател на парламентарната комисия по човешките права и вероизповеданията заяви, че ще поиска православната религия да бъде обявена за официална със закон в България, за да може по-успешно да се противопоставя на "сектите". Главният прокурор г-н Татарчев заяви, че на църквите-организаторки на евангелизацията може да бъде отнета регистрацията. Медийната атака, макар и в по-малък мащаб, бе повторена през октомври, по време на евангелизация, пак с участието на чужденци-евангелизатори, организирана от църква "Рема", поделение на Българската Божия църква. В друг случай на демонстрация на крайна религиозна нетолерантност на 27 юни във Враца няколко младежи, които се представили за привърженици на ВМРО, нахлули по време на богослужение в мо-литвения дом на Българската Божия църква, викали, плюли по богослужебните предмети, счупили няколко стола и прозореца на външната врата. Потърпевшите се оплакали в местната полиция, но извършителите не били предадени на правосъдието.

През годината продължи и практиката на упражняване на официално или неофициално, но официално допускано физическо насилие над членове на малцинствени религиозни общности. На 20 юли в Петрич бяха задържани в полицията и бити двама членове на Църквата на адвентистите от седмия ден заради това, че продавали религиозна литература. Впоследствие те били съпроводени до автогарата от полицаи и предупредени "да не продават литература и да не водят проповеди на неустановени за това места". На 4 декември Софийската военно-окръжна прокуратура отказа да образува предварително

¹² Виж *Състоянието на религиозната свобода в България след 1989 г.*, Доклад на фондация Толерантност и БХК, София, февруари 1997 г., с.18-20, 24.

¹³ Виж пак там, с.12, 25-26, 34-35.

производство и прекрати преписката, приемайки, че няма данни за нанесен побой. На 4 септември в с. Габра, близо до Елин Пелин, един местен жител в изблик на антисектантски фанатизъм нанесе побой над членове на Българската Божия църква и унищожи голямо количество предназначени за раздаване религиозни брошури. Пострадалите се оплакали в РПУ - Елин Пелин, но жалбата им дори не била заведена и е оставена без последствия.

В немалко случаи през 1997 г. бяха регистрирани и нахлувания на полицията в частни домове, офиси и места за молитвени събрания, конфискации на религиозна литература и изгонване от страната на чужди граждани заради тяхната принадлежност към някоя от нежеланите от властите църкви. Основните потърпевши бяха членове на Обединителната църква, Свидетели на Йехова, мюсюлмани и някои други християнски групи. На 6 април полицаи от Благоевград нахлуха в частен дом по време на сбирка на членове на Обединителната църква (на Муун) и иззеха книги, лекции и снимки. В няколко други случая със същата църква от края на юни и през юли полицаи иззеха от частни домове в София, Пловдив, Варна, Кюстендил, Асеновград, Петрич и Рила книги, списания, плакати, включително издания на БХК. Според съобщение на пресата в средата на юни полицаи направиха обиск на частен апартамент в Монтана, обитаван от членове на "Войни на Христа", една от групите, чийто статут на юридическо лице бе отнет през 1994 г. От апартамента бяха иззети 85 книги, видео- и аудиокасети с проповеди и напътствия. На 3 август бе иззета литература от Свидетели на Йехова в Шумен. На 28 август служители на Регионалната служба за сигурност - Пловдив конфискуваха видеокасети с проповеди, брошури, книги и тетрадки от семинари в Нареченски бани, организирани от мюсюлманската фондация "Иршад". На 2 септември бе изгонен от страната един австрийски гражданин, Свидетел на Йехова, след като бе заловен да проповядва в Смолян. На 11 септември заповед за екстрадиране от РДВР - Кърджали получиха и бесарабските българи Степан и Мария Кара защото били заловени да проповядват доктрината на Свидетелите на Йехова.

През годината имаше и конфликти в няколко населени места по повод богослужбни сгради. В един драстичен случай на административен произвол кметът на пловдивския Район "Южен" г-н Александър Долев на 15 септември издаде заповед за конфискация на здание, построено от библейския център "Емануил", местна протестантска група, с намерение да бъде използвано за религиозни цели. Актът бе съпроводен с яростна кампания срещу групата в местните медии и със заплахи, включително и от кмета Долев, лично срещу пастора на "Емануил" г-н Иван Несторов и срещу членове на групата. В друг случай от есента общината в Кюстендил отказа да предостави на местното поделение на Българска Божия църква, която е редовно регистрирана по реда на Закона за вероизповеданията, място за строеж на молитвен дом. През късната есен на 1997 г. в Перник и в Елин Пелин наемодателят - БДЖ без предупреждение прекъсна наемните договори с местните поделения на Обединена Божия църква, която е редовно регистрирана по реда на Закона за вероизповеданията след като са ги сметнали за опасна секта. В края на декември в Бургас от наеманата продължително време зала на Бургаската филхармония бе изгонено местното поделение на Петдесятната църква.

8. Свобода на изразяването, свобода на медиите

Още при своето формиране новото правителство декларира, че желае да предприеме коренна реформа в законодателството, засягащо свободата на медиите. Това бе постоянна тема на обсъждане през цялата 1997 г. Бяха предприети редица законодателни, административни и съдебни инициативи от различни заинтересувани кръгове. Резултатът от тях обаче към края на годината не дава възможност в тази сфера да се отбележи някакво съществено подобрене в сравнение с миналите години. Трите основни проблема, пречателни за свободата на изразяване в България - политическият контрол върху електронните медии, наказателното преследване на журналисти за техни публикации и конфискуването на изданията на непопулярни етнически и религиозни групи - продължиха

да стоят и през 1997 г. Към тях се прибави и четвърти, свързан главно с функционирането на частните медии - препятстването от работодателите на организираната синдикална дейност на журналисти.

През ноември 1996 г. Конституционният съд на България обяви за противоконституционни няколко разпоредби на приетия през същата година от доминиращия от БСП парламент Закон за радиото и телевизията. Основната част от тези разпоредби уреждаха избирането на Националния съвет за радио и телевизия, органът, който на свой ред избира ръководствата на националното радио и телевизия.¹⁴ Конституционният съд прецени, че начинът, по който се формира съветът, дава възможност за политически контрол върху двете най-влиятелни в страната медии. Редът за избиране на Национален съвет за радио и телевизия, който законът предвиждаше, бе отменен, но разпоредбите, които определяха, че този съвет трябва да избира генералните директори на националните радио и телевизия, останаха. Въпреки това, на 10 юли нови директори на националното радио и телевизия бяха избрани по стария ред, направо от парламента. При това и в двата случая избраните бяха хора, демонстрирали близостта си до управляващите. Ефектът от него бе една програмна политика, която бе очевидно пристрастна в полза на управляващите.

Решението на парламента за избор на генерални директори на националните медии бе веднага атакувано пред Конституционния съд от опозицията. На 6 ноември Конституционният съд прие, че изборът е противоконституционен, тъй като нарушава един от основните принципи на правовата държава, върховенството на закона, който е закрепен от член 4, ал.1 на Конституцията. Скоро след това решение парламентът прие допълнения към Закона за радиото и телевизията, с които установи нов ред за избиране на Национален съвет за радио и телевизия. По този ред четири души от съвета се избират от парламента, а трима - от президента. Другите власти, както и заинтересувани групи извън властта, които биха придали действителен обществен облик на националните медии, не се предвижда да бъдат представени. Въпреки че новият Национален съвет за радио и телевизия по закон трябва да взема решенията за избор на генерални директори на радиото и телевизията с квалифицирано мнозинство, възможността за установяване на политически контрол не е избягната тъй като както парламентът, така и президентът са от една и съща политическа сила. Законът прерязва и възможността отдаването на частни радио и телевизионни честоти да се извършва от независим орган, изискване, което бе ясно формулирано от медийната комисия на Съвета на Европа. Така и напред се преутвърди практиката лицензирането на частните радио и телевизионни канали да става направо от изпълнителната власт, без ефективен обществен контрол. В закона остана и една дискриминационна разпоредба, която не бе атакувана и поради това - не бе разгледана от Конституционния съд при първото му сезиране от 1996 г. Тя предвижда възможност националното радио и телевизия да предоставят ефир за обръщения и да предават значими религиозни празници на Българската православна църква, докато за останалите признати религии се предвижда предоставяне на програмно време само за обръщения към вярващи.

Новите допълнения към Закона за радиото и телевизията бяха критикувани от най-различни обществени кръгове, а опозицията ги атакува пред Конституционния съд. До края на 1997 г. той не се произнесе по делото.

За разлика от положението в националните електронни медии, другият сериозен проблем, наказателното преследване на журналисти за техни публикации, през 1997 г. продължи да се развива в старата правна рамка. Наказателният кодекс предвижда служебно повдигане на обвинението и използване ресурса на държавата за наказателно преследване в случай на оклеветяване на длъжностно лице, тогава, когато в случай на оклеветяване на частно лице наказателното преследване се осъществява само по жалба на потърпевшия (член 146, 147, 148 и 161 от Наказателния кодекс). Възможност за повдигане на обвинение от

¹⁴ Виж *Човешките права в България през 1996 г.*, Доклад на БХК, София, март 1997 г.

прокуратурата се допуска дори в случай, когато няма жалба от потърпевшия. Съответно, предвидените в закона наказания за оклеветяване на длъжностно лице са по-тежки от наказанията спрямо частни лица и могат да достигнат до три години ефективно лишаване от свобода. Тези разпоредби от години се използват в България за изключване от обществено обсъждане и критика на действията на лица, упражняващи публична власт, главно прокурори от различен ранг и приближени на тях хора. Към тях с измененията на Наказателния кодекс от 5 август 1997 г. (Виж **Ратифициране на международни инструменти за човешките права, законодателни промени, засягащи човешките права**) бе добавен член 148а, който предвижда до три години лишаване от свобода за разгласяване (включително устно) на обстоятелства и твърдения за друго, основаващи се на "неправомерно" придобита информация от архива на Министерството на вътрешните работи. Все още няма данни тази нова разпоредба да е прилагана. Старите разпоредби обаче продължиха да се прилагат, а десетки хора през годината бяха обвинени за обида и оклеветяване на длъжностни лица. На 18 юни главният прокурор г-н Татарчев заяви, че журналистът може да носи наказателна отговорност дори за въпросите, които задава на интервюирания. Същият ден Ана Заркова от вестник "Труд" бе обвинена за обида и оклеветяване на длъжностно лице и получи мярка за неотклонение парична гаранция от 50 000 лева за интервю, което публикува във вестника. На 2 септември Митко Щирков, журналист от Смолян, бе осъден на четири месеца условно лишаване от свобода за оклеветяване на районен прокурор от Смолян. През септември срещу Каролина Краева, журналистка от Враца, бе повдигнато обвинение за обида и оклеветяване на местния началник на Районното полицейско управление, само защото във вестника си "Истина" тя зададе няколко въпроса за евентуалната му обвързаност с местни бизнесмени, в интерес на които той е упражнил правомощията си.

Сериозен проблем предизвикаха и делата срещу журналистката от вестник "Старозагорски новини" Йовка Атанасова. Срещу нея бяха водени и понастоящем се водят 11 дела за клевета, тъй като в статиите си беше засегнала известни адвокати, полицейски началници, бивши прокурори в Стара Загора. Тази кампания има всички признаци на организиран натиск на местно ниво с потенциален смразяващ ефект върху свободата на словото. Обект на наказателно преследване през годината бяха и десетки журналисти от Варна, Сливен, Лом, Свиленград и няколко други града на страната. През юли БХК съвместно със Съюза на българските журналисти и няколко други обществени организации и медии се обърна към парламента с искане да се декриминализират няколко члена от Наказателния кодекс, по които най-често се водят делата срещу журналисти за обида и оклеветяване.

През годината продължи и практиката на произволни и необосновани конфискации на издания и материали на някои непопулярни етнически и религиозни малцинства. В няколко случая потърпевши от подобни конфискации бяха членове на Обединителната църква (на Муун), Свидетели на Йехова, мюсюлмани и някои други по-малки религиозни общности (Виж **Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията**). На 23 януари полицейски служители конфискуваха близо до Смолян няколко екземпляра от "помашката енциклопедия" на Петро Теохариди, издадена в Гърция, която прокарва идеята за специфичната идентичност на помашкия етнос и помашкия език. Жертва на произволни конфискации през годината станаха и български граждани с македонско самосъзнание. На 28 август митнически служители на ГКПП "Станке Лисичково" конфискуваха 31 книги от Георги Христов след завръщането му от конгрес в Охрид. В мотивите за конфискацията е записано, че те не са декларирани и че са "с промакедонско националистическо съдържание". В началото на септември двама полицаи от Благоевград направиха обиск на печатница в града и иззеха негативи на вестник "Народна воля", излизаш на македонски и български език. В началото на октомври в Благоевград полицаи отново обискираха печатницата, която печата вестник "Народна воля". Конфискувани бяха два материала.

9. Свобода на сдружаването и на мирното събрание

Свободата на сдружаването и мирното събрание през годината бе общо взето гарантирана за основната част от българските граждани. както е известно, Конституцията и Законът за политическите партии съдържат дискриминационна забрана на политически партии на етническа и верска основа. През 1997 г. обаче тези разпоредби не е известно да са били приложени от съдилищата. Проблемите с предоставянето на статут на юридическо лице на някои религиозни общности бяха по задоволителен начин решени, макар че положението на много други остана непроменено (Виж **Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията**). За някои етнически и религиозни малцинства свободата на мирното събрание продължи да бъде сериозен проблем през цялата 1997 г.

Политиката на новото правителство по отношение на българските граждани с македонско самосъзнание остана непроменена. Тяхната идентичност продължи да бъде официално отричана. В редица случаи опитите им да проведат мирни събрания бяха ефективно блокирани, а техни печатни издания - конфискувани (Виж също **Свобода на изразяването, свобода на медиите**).

На 20 април активисти на ОМО "Илинден", македонска група, бяха за пореден път блокирани в своите усилия да проведат събор на Роженския манастир пред гроба на Яне Сандански. Окръжният прокурор на Благоевград забрани сбирката с постановление. Кметът на град Сандански също не я разреши. Автобус с 30 души бе спрял при село Лозеница и върнат. Двама души заявиха, че са бити от полицаи при село Ново Делчево. Единият от тях притежава медицинско свидетелство. На 5 май в Благоевград бяха задържани 15 активисти на ОМО "Илинден" при опит да честват 94-годишнината от смъртта на Гоце Делчев. Окръжната прокуратура в града издаде постановление, с което забрани честването. В началото на август бе блокирано от местната полиция и честването от ОМО "Илинден" на годишнината от Илинденското въстание в местността "Самуилова крепост" край Петрич. На 29 октомври националисти изхвърлиха от една зала в Дома на техниката в Пловдив няколко етнически македонци, които се бяха събрали да представят книгата на Георги Радулов "История на Македония - апология на македонизма". Забрана за представянето на книгата била получена лично от кмета на Пловдив, а няколко други организации, включително Народната библиотека, местният клон на "Отворено общество" и един младежки дом отказали да предоставят зали.

Обект на ограничения при упражняване на своето право на мирно събрание станаха и някои малцинствени религиозни групи. На 8 април ръководството на бившия Дом на съветската наука и култура прекрати достъпа на Свидетел на Йехова до залата в дома, която те ползваха продължително време за сбирки. на 10 август общината в Хасково забрани публично мероприятие на бахаите и им отказа разрешение за наемане на помещение. Те бяха предупредени да напуснат и наетия апартамент в центъра на града.

10. Условието в местата за лишаване от свобода

През годината БХК имаше възможност да посети всички затвори в България. Тя бе любезно предоставена от ръководството на Главно управление на местата за лишаване от свобода. Този подход е в рязък контраст с категоричния отказ на ръководството на Националната следствена служба да допусне представители на БХК да се запознаят дори само с материалните условия на държане на хората в следствените арести. Ръководството на Националната следствена служба отказа да предостави и нормативната уредба за държане на арестанти в арестите. БХК имаше и достъп до Възпитателните училища-интернати (бившите ТВУ), местата за лишаване от свобода на военнослужещи и до местата за задържане от полицията.

Към 1. 01. 1998 г. в българските затвори пребиваваха общо 11 541 лишени от свобода, от които 1 176 обвиняеми и 2 127 подсъдими. Към тези цифри трябва да се прибавят и неопределен брой (но във всички случаи няколкостотин) задържани в следствените арести

и в поделенията на МВР за изпълнение на наказанието "административно задържане" по реда на Указа за борба с дребното хулиганство, както и настанените за "задължително възпитание" във възпитателни училища-интернати малолетни и не-пълнолетни правонарушители (Виж Независимост на съдебната власт и справедлив процес). Тези цифри отбелязват нарастване на броя на лишените от свобода в сравнение с 1996 г., но намаляване на дела на неосъдените, чийто висок дял в местата за лишаване от свобода бе един от основните проблеми на българската система на наказателното правосъдие (Виж **Свобода и неприкосновеност на личността**). Важно изключение от тази обща тенденция обаче е затворът за непълнолетни в Бойчиновци, където делът на неосъдените е 66,7% от общия брой на задържаните. Увеличаването на общия брой на лишените от свобода доведе до препълване на някои от затворите. Такива са случаите с основните корпуси на почти всички от по-големите затвори.

В някои от затворите бе констатирана материална оскъдица. В резултат от нея и от лошата хигиена през годината значително се увеличиха случаите на заболявания от туберкулоза. В определени периоди от време в някои затвори размерът на епидемиите доби застрашителен характер. Туберкулозата бе и една от основните причини за нарастването на общия брой на починалите в затворите - 59, което е с 23 повече от 1996 г.

При посещенията си в местата за задържане БХК констатира и някои други проблеми: нарушаване на конфиденциалността на адвокатското свиждане, нарушения на закона по отношение на режима, незаконно спиране на кореспонденция и колетни пратки.

Условията на държане на хора в затворите обаче, при цялата им материална оскъдица, са значително по-добри от условията на държане в арестите на Националната следствена служба.¹⁵ Въпреки че на БХК не бе разрешено от ръководството на Националната следствена служба да посещава следствените арести, комитетът получи многобройни свидетелства от хора, държани продължително време в тях, от които може да се заключи, че изводите за материалните условия на ЕКПИ могат да се разпространят и върху другите, непосетени от делегацията арести. За разлика от делегацията на ЕКПИ, БХК получи достоверни косвени свидетелства за случаи на упражняване на незаконно физическо насилие над задържани в тези места.

Друг сериозен проблем, който БХК констатира, бяха случаите на малтретиране в някои от затворите. Макар общо взето малтретирането да не е система в българските затвори, в някои от тях, като например Бургаския и Ловешкия, то се използва като един от методите за поддържане на вътрешния ред.

11. Защита на малцинствата, проблеми на гражданството, агресивен национализъм и ксенофобия

---

¹⁵ При своето посещение в България през март-април 1995 г. Европейският комитет за предотвратяване на изтезанията констатира: "Почти без изключение условията в арестите на Националната следствена служба, посетени от КПИ могат да бъдат описани като нечовешки и унижителни." (*Report to the Bulgarian Government on the visit to Bulgaria carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 26 March to 7 April 1995 and Responses of the Bulgarian Government*, Strasbourg, 6 March 1997, §232).

Общото ниско равнище на защита на етнокултурната идентичност на малцинствата в България през годината не се повиши. Има сериозни основания да се предполага, че общият брой на представителите на етническите малцинства, изучаващи своя майчин език в общинските училища, през 1997 г. бе по-малък отколкото в предходните години. Искането на лидери на общността на българските турци обучението по майчин език да бъде включено в редовната програма и за изучаване на някои предмети на турски¹⁶ не бе уважено и през новата учебна 1997/1998 г. Малцинствените общности са общо зле представени в медиите. В някои средства за масово осведомяване продължиха да се появяват материали, насъскващи омраза към малцинствата.

На 4 декември правителството прие Постановление N 449, с което създаде Национален съвет по етническите и демографските въпроси към Министерския съвет. Този съвет е консултативен орган, който се предполага да разработва и предлага на правителството стратегии за демографската политика и мерки за запазване на толерантността и разбирателството между етническите и религиозни групи в страната, както и за гарантиране на техните права. Той също така се предполага да координира мерки, насочени към подпомагане на българите в чужбина. Смесването на проблемите на етническите и религиозни малцинства с демографските проблеми и проблемите на българите в чужбина предизвика критика сред някои обществени кръгове и обосновани съмнения за функционалността на Националния съвет по етническите и демографските въпроси.

Изключително сериозен продължава да бъде проблемът с интеграцията на ромското малцинство. Ромите продължават да са обект на различни форми на дискриминация във всички сфери на обществото - образованието, заетостта, жилищната политика, социалното осигуряване, медицинското обслужване. В т. нар. "цигански училища" продължиха да се прилагат занижени образователни критерии, прогресивно се увеличава броят на отпадащите от образователния процес деца. Градоустройствената политика по отношение на ромските квартали е замразена от години. Това води до задълбочаване на проблемите в тях - със строителството, комуналното обслужване, бита. На много ромски майки бяха отказани, поради бюрократични бариери и предрасъдъци, надбавки за отглеждане на дете, полагащи им се на основание на Указа за насърчаване на раждаемостта.

Равнището на безработица сред ромите е неколкостратно по-високо отколкото сред останалата част от населението. Дискриминационните практики при наемането или освобождаването от работа продължиха. Някои фирми изрично посочваха в своите обяви за наемане на работници, че не желаят роми. В края на 1997 г. в комуналните фирми в София голям брой роми бяха съкратени или принудени да напуснат работа. Ромите бяха особено сериозно засегнати от икономическия колапс и хуманитарната криза от началото на 1997 г. През март се появиха съобщения за епидемии от вирусен хепатит сред ромски деца, довели до няколко случая на мъчителна смърт.

През годината станаха известни и няколко случая на расистки мотивирани атаки срещу роми. В един широко огласен от медиите случай на 20 юли група от четирима младежи пребиха до смърт Недка Атанасова, 41 г. ромка от Сливен. Убийството бе по очевидно расистки подбуди и бе извършено през деня по жесток начин. Впоследствие двама от младежите бяха освободени от наказателна отговорност поради малолетие, а другите двама бяха подведени под отговорност за хулиганство и осъдени съответно на шест месеца условно лишаване от свобода и на една година и половина ефективно лишаване от свобода. В най-малко три случая през 1997 г. роми станаха жертва на насилие от страна на организирани тълпи от частни лица. На 5 април в Средно село, близо до Велико Търново, пет роми бяха завързани за ограда в центъра на селото и линчувани от тълпа от 100-120 души, събрани от съседните села след обвинение в кражба на телета. Линчът продължил два часа докато дошла полиция, освободила битите и ги откарала в болница. Никакво по-

¹⁶ Виж *Човешките права в България през 1996 г.*, Доклад на БХК, София, март 1997 г.

нататъшно разследване на случая обаче не последва. При друг случай от началото на май според съобщения в пресата в село Недялско, близо до Ямбол, група роми бяха задържани от местните селяни по обвинение в кражба на агнета. По-късно те били завързани за трактор и разходени из селото за назидание. Няма информация за каквито и да било последвали действия на полицията или прокуратурата по разследване на случая. Според съобщения на пресата на 25 септември около 30 роми били завързани, остригани и линчувани в село Росен, около Пазарджик, от местни селяни след като били заловени да крадат реколтата. В устата на всеки била набутана по една чушка. И по този случай няма информация за разследване от компетентните власти.

През годината много роми станаха жертва на незаконна употреба на сила от страна на полицаи (Виж **Измъчване и малтретиране, свръхупотреба на сила от правоприлагащите органи**). Ромите са на практика изключени от процеса на вземането на политически решения, включително на онези от тях, които засягат тяхната общност. Пренебрежимо нисък е и делът на ромите, които работят в полицията.

През годината не бе отбелязан никакъв прогрес в отношенията между властите и българските граждани, които се самоопределят като етнически македонци. Българските граждани с македонско самосъзнание срещнаха редица проблеми при взаимоотношенията си с властите, които в някои случаи доведоха до сериозни нарушения на човешките права (Виж **Свобода на сдружаването и мирното събиране**).

12. Политическо убежище, права на чужденците, събиране на семейства

През 1997 г. БХК не само наблюдава, но и участва активно в гарантирането на правото на убежище чрез своя специален проект за правна и социална защита на бежанците и кандидатите за убежище. Чрез своята мрежа от юристи БХК пое много дела на кандидати за убежище както пред административния орган, предоставящ убежище, така и пред Върховния административен съд.

Голяма част от проблемите на бежанците и кандидатите за убежище, типични за 1996 г., продължиха да съществуват и през 1997 г. През първата половина от годината чести практики на Националното бюро за териториално убежище и бежанците (НБТУБ), държавната служба, която предоставя бежански статут, бяха отказите от регистрация на кандидати за убежище. Другият сериозен проблем бяха и продължават да бъдат интервютата. Липсата на достатъчно служители, които правят интервюта, често води до провеждане на само едно интервю. Има и случаи на решения за отказ без нито едно интервю, само на основание на приложените първоначални документи. Все още е разпространена практика кандидатите за убежище да не се уведомяват за тяхното право на адвокат по време на процедурата.

Участието на преводач на различните етапи от процедурата също бе сериозен проблем. В НБТУБ практиката да се провеждат интервюта без преводач е все още твърде разпространена. Решенията за отказ много често също се връчват без преводач.

Другият основен проблем през годината бяха отказите да се предостави бежански статут. В отказите, които представляват индивидуални административни актове, не се указва възможността за съдебно обжалване на акта, което спира неговото изпълнение. Има и случаи на експулсиране още преди да е изтекъл срокът за обжалване. Съдиите от Върховния административен съд, които гледат делата по обжалването, от друга страна, демонстрират слаба запознатост с бежанското право и международните хуманитарни стандарти. В положителен аспект може да се отбележи обръщането на практиката на Върховния административен съд при разглеждането на бежански дела. Съдът вече преценява не само дали решението за отказ е взето от компетентния орган в кръга на

неговите правомощия, каквато беше старата практика, но и разглежда самите основания за предоставяне на бежански статут.

В няколко случая, при посещението си в Дома за временно настаняване на пълнолетни лица в София, БХК установи наличие на задържани хора, които искаха да подадат молба за предоставяне на бежански статут, но тази възможност не им бе предоставена. Има сведения за връщане на потенциални кандидат-бежанци и от граничните пунктове, където все още липсва адекватна административна и материална инфраструктура за приемане на кандидати за убежище.

13. Свобода на придвижване

През годината не бяха констатирани ограничения на свободното придвижване на български граждани вътре в страната. Правото на някои от тях да пътуват в чужди страни обаче бе сериозно ограничено. През февруари министърът на вътрешните работи забрани на бивши членове на правителството на БСП и на членове на техните семейства да напускат България без да са обвинени в извършване на някакво престъпление. Впоследствие бе наложена забрана за издаване на задгранични паспорти и на бивши осъдени след като са изтърпели своите наказания.

Възможностите на българските граждани да пътуват в чужди страни бяха ограничени и от суровия визов режим, който някои от европейските страни са наложили. Както в предишни години, така и през 1997 г. вземането на виза, особено за големите европейски страни, включва изтощителна по своята продължителност процедура, изискваща много време, нерви и материални ресурси.

14. Свободни и честни избори

На 19 април бяха проведени предсрочни парламентарни избори. Те бяха убедително спечелени от Обединените демократични сили (ОДС) и бяха признати за свободни и честни както от вътрешните, така и от международните наблюдатели, включително от мисията на ОССЕ.

Върху написването на този доклад работиха Емил Коен, Таня Маринчешка, Красимир Кънев. Използвани са материали на Проект "Права на човека" и Фондация "Толерантност".

Човешките права в България като пробен камък на демократичната промяна и предизвикателство към управлението

Меморандум на Български хелзиншки комитет

В този възлов за развитието на демократичния процес у нас момент, ние се обръщаме към институциите на властта, политиките и обществеността с искане той да включи и развитие в сферата на човешките права. През последните години проблемите с човешките права бяха изтласкани в периферията на нашия обществен живот. От това не спечели никой, но загубиха мнозина. Загубиха най-вече онези, които станаха жертва на различни по род и тежест злоупотреби с техните права. Но загубиха и всички останали – и онези, които причиниха страданията, и онези, които станаха неми свидетели, и онези, чийто глас остана глас в пустиня.

Проблемите с човешките права в България днес са добре определени. За тяхното решаване е нужна преди всичко просветена политическа воля, нужен е разум и хуманност.

Ние искаме:

I. Присъединяване към международни договори по човешките права

Процесът на присъединяване към международни инструменти за защита на човешките права, който спря през 1994 г., трябва да продължи. Списъкът на международните договори по човешките права, присъединяването към които ще окаже дълготраен положителен ефект върху вътрешното и международното положение на България, е все още дълъг. Подписването и ратифицирането без резерви на няколко от тях трябва да бъде обсъдено приоритетно. Сред тях са:

- Рамковата конвенция на Съвета на Европа за защита на националните малцинства;
- Всички неподписани досега протоколи на Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи;
- Вторият факултативен протокол към Международния пакт за гражданските и политическите права;
- Европейската социална харта;
- Хагската конвенция от 1993 г. за защита на децата и сътрудничеството по отношение на осиновяване на деца от друга страна.

II. Предотвратяване на изтезанията, унижителното и деградиращо отнасяне и наказание

За да бъде ефективно пресечена възможността за изтезания, незаконна употреба на сила и всякакви форми на насилие от страна на правоприлагащите органи, и за да бъде законодателството ни приведено в съответствие с нормите на международното право по човешките права е нужно:

1. Да бъдат направени няколко промени в Наказателно-процесуалния кодекс, с които да се даде възможност за:
  - ефективно участие на адвокат, включително служебен, ако лицето не разполага със средства за заплащане на друг, още от момента на задържането или на предявяването на обвинение (евентуално, чрез допълнение на чл.70);
  - ефективен съдебен контрол върху отказите на прокуратурата да повдигне обвинение. Това би могло да се осъществи по два начина:
    - чрез промяна на Конституцията, с която прокуратурата да се превърне в част от изпълнителната власт, а дейността ѝ да се подчини на общите принципи на съдебния контрол върху актовете на администрацията;
    - без промяна на Конституцията – чрез въвеждане в сега действащия Наказателно-процесуален кодекс на възможност за съдебен преглед на отказите на прокуратурата да повдига обвинения по искане на жертвата на престъпление или на други заинтересовани лица и институции.
2. Да се установи независим орган за надзор над правоохранителните органи, който да може да получава и да извършва проверки по жалби на граждани. Чрез него следва да се гарантира бързината и ефективността на разследванията на случаите на незаконна употреба на сила от страна на правоприлагащите органи, както и публичността на резултатите от тези разследвания. Паралелно с това следва да се усъвършенствува системата на вътрешноведомствен контрол на Министерството на вътрешните работи.
3. Законодателно да се уреди адекватният достъп до правосъдие и рехабилитацията на жените-жертви на домашно насилие като:

- се направят промени в Наказателния кодекс, с които домашното насилие се преследва като престъпление от общ характер;
  - се създадат или се подкрепят съществуващите убежища и центрове за рехабилитация на жертви на домашно насилие.
4. Да се премахне смъртното наказание у нас, тази отживелица в системата на наказателното правосъдие. Присъединяването към някои от международните договори по човешките права ще реши този въпрос автоматично. Но смъртното наказание би могло да се премахне и чрез бърза и проста реформа на Наказателния кодекс. Междувременно следва спешно да се заменят смъртните присъди на осъдените на смърт, които не са екзекутирани само поради действието на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди, наложен от Великото народно събрание през 1990 г. Продължителното им задържане в очакване на екзекуция е равносилно на изтезание.

III. Справедлив съдебен процес

Проблемите, свързани със справедливия съдебен процес у нас, са много и разнообразни. В това отношение също е нужна бърза реформа.

1. Може би най-остра е необходимостта от законодателна реформа, която да предизвика ускоряване на съдопроизводството - както гражданското, така и, в още по-голяма степен, наказателното. Необходими са както промени в действащите процесуални закони, чрез които да се преодолее ненужно забавяне, така и цялостен пакет от мерки, подобряващи организацията на съдебната система и мотивацията на работещите в нея.
2. Остарелите и отживелите времето си нормативни актове като Указа за борба с дребното хулиганство и Закона за борба с противообществените прояви на малолетните и непълнолетните (въпреки промените от края на 1996 г.) следва да бъдат основно реформирани.
  - Задържането до 15 денонощия по Указа за борба с дребното хулиганство следва да бъде третирано като лишаване от свобода, а не, както в момента, като административно наказание. Съответно на това трябва да бъдат направени промени в законодателството като по-специално бъде въведено участие на адвокат, възможност за обжалване на присъдата и за изтърпяване на наказанието в места, които са част от системата на местата за лишаване от свобода.
  - Като лишаване от свобода следва да бъде третирано и настаняването на деца във възпитателни училища-интернати (бившите ТВУ). В съответствие с това следва да бъде въведена съдебна процедура за настаняване в тях, както изрично настоя за това Комитетът за правата на децата на ООН в т.34 на своите препоръки към България от януари 1997 г.
3. Нужда от реформиране има и процедурата за настаняване на психично болни за принудително освидетелстване и лечение. Следва да се премахне практиката прокурори да настаняват граждани за освидетелстване в психиатрични клиники за определен срок.

IV. Свобода на изразяването и правото на информация

Свободата на изразяване има нужда от допълнително насърчаване в България. А правото на информация е сфера, в която нашата страна трябва тепърва да въведе основни законодателни гаранции. С оглед на това:

1. Очакваме един адекватен закон за националните електронни медии, който окончателно да пресече възможността за политически контрол над тях. В него трябва да бъде включена и уредба на статута на Българската телеграфна агенция, която беше "забравена" в приетия от Народното събрание закон миналата година. Националната телевизия, радио и БТА трябва да бъдат управлявани от независими управителни съвети, съставени от професионалисти, предложени от образователни институции, специализирани звена и други заинтересувани обществени кръгове.
  - При избора на управителните органи трябва да се гарантира независимостта и политическата безпристрастност на ръководещите длъжностни лица.
  - Трудовите отношения на журналистите в националните медии и БТА, както и дисциплинарните мерки, трябва да бъдат уредени така, че да им предоставят сигурност, автономия и свобода на изразяването.
  - Същевременно, трябва да бъдат създадени законодателни гаранции, че в националните медии ще намерят израз на недискриминационна основа всички видове обществен интерес.
2. Очакваме да видим и премахване на дискриминационните разпоредби в Наказателния кодекс, гарантиращи, в грубо противоречие с международното право по човешките права, привилегирована и по-силна защита на "длъжностните лица" в случаи на обида и оклеветяване. Наложителни са и промени, декриминализиращи сегашните общи състави на "обидата" и "оклеветяването", като за тези случаи остане гражданската отговорност за вреди.
3. Очакваме приемането на закон, с който да се гарантира правото и да се уреди редът за предоставяне на информация от институциите на държавата както за личен, така и за обществен интерес.

V. Свобода на мисълта, съвестта, религията и убежденията

Свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията бе, особено през последните години, един от най-активно обсъжданите проблеми с човешките права в България. Почти във всички законодателни сфери, засягащи свободата на мисълта, съвестта, религията и убежденията, е нужна законодателна реформа.

1. Най-остра е нуждата от основна реформа на законодателството, уреждащо отношението между държавата и църквата. Нелепо е седем години от началото на демократичните промени то да се регулира от Закона за изповеданията от 1949 г., създаден не за да гарантира свободата на изповеданията, а за да ги подчини на тоталитарната власт.
2. Трябва да се отмени и дискриминационния член 133А от Закона за лицата и семейството, създаден специално с цел да се ограничи свободата на сдружаване и изповедание на малцинствените религиозни общности.
3. Крайно време е да се приеме и изискваният от Конституцията Закон за алтернативната служба и да се прекрати наказателното преследване срещу младежи, отказващи военна служба по съвест. Този закон трябва да предвижда гражданска повинност, която не е свързана с армията и не е с наказателна

продължителност, както и процедура за отказ от военна служба и насочване към алтернативна служба, която не е под контрола на военните. Трябва да е възможно искането за освобождаване от военна служба по съвест да се направи по всяко време, включително в процеса на отбиване на военната служба.

VI. Свобода на сдружаването

По отношение на свободата на сдружаване Конституцията на България и законодателството съдържат разпоредби, които са неразумно ограничителни и открито дискриминационни. Ние искаме да видим законодателни инициативи, които да засегнат:

1. Разпоредбите, забраняващи формирането на политически партии на етническа и религиозна основа. В няколко случая те бяха изтълкувани твърде ограничително от няколко съдилища у нас, включително и от Конституционния съд. Тези разпоредби и практики закономерно формират напрежение при самоорганизацията на гражданското общество в страната и предизвикаха вниманието и справедливата загриженост на много международни организации през последните години;
2. Сегашната остаряла и крайно бюрократизирана уредба на придобиването на статут на юридическо лице на гражданските сдружения. Тя трябва да се промени. Това би могло да стане или чрез въвеждане на административна процедура, или чрез определяне на кратки срокове за разглеждане на молбите от фирмените отделения на съдилищата.
3. Сегашната уредба на данъчния режим на дарителството, който пречатства създаването на устойчиви граждански сдружения в България.

VII. Защита срещу дискриминация, основана на политически убеждения

Вече близо седем години от началото на демократичните промени проблемът с дискриминацията, основана на политически убеждения и политическо участие, стои толкова остро, колкото и в началото. В България бяха извършвани и продължават да се извършват политически назначения и уволнения на всички равнища на администрацията и в държавните служби всеки път, когато се сменя властта. Бяха прокарани и открито дискриминационни закони, налагащи изключването от определени позиции в обществото на групи хора заради техните убеждения. Ние апелираме:

1. Да се приеме Закон за държавния служител, който да установи гаранции и ефективни средства за защита на служителите в държавните и общинските администрации от политически чистки като същевременно ясно определи техните права и задължения, както и категориите служители, които могат да бъдат сменяни с промяната на управлението.
2. Да се установи механизъм за наблюдение и противодействие на политическата дискриминацията, включително чрез ефективна система за разглеждане на индивидуални жалби.

VIII. Защита на бежанците и кандидатите за убежище

Прогресът в тази област е твърде слаб. Нелепо е близо четири години след ратифицирането на Конвенцията за статута на бежанците в България все още да няма закони, уреждащи изцяло статута на бежанците и процедурата за предоставяне на бежански статут.

1. Ние настояваме за спешно приемане на такъв закон, който да предвиди адекватна административно-правна уредба на процедурата по предоставянето на убежище с адекватен съдебен контрол и право на обжалване.
2. Настояваме за приемане на законодателство, което да уреди изчерпателно правния статут на бежанеца и търсещия убежище в съответствие със стандартите на Конвенцията за статута на бежанците от 1951 г. и Протокола от 1967 г.
3. Настояваме и за създаването на служби, които да са в състояние да решават всички проблеми на бежанците и кандидатите за убежище, които възникват извън процедурата за получаване на бежански статут.
4. Настояваме за бързо организиране от Министерството на правосъдието на разнообразни и ефективни форми на обучение на съдии по бежанско право.

IX. Забрана на дискриминацията на етническа основа и защита на етнокултурната самобитност на малцинствените общности

Искаме да видим и прогрес в по-нататъшната защита от етническа дискриминация и в утвърждаването на етнокултурните права на малцинствата.

1. В много сфери от социалния живот не действуват никакви антидискриминационни разпоредби освен общите разпоредби на Конституцията. В други сфери не са създадени никакви предпоставки за прилагане на съществуващите разпоредби. Няма никакви органи и институции, ангажирани с проблема за етническата дискриминация. Той дори не е признат като такъв от държавните институции в нашата страна. Във връзка с това:
  - Необходимо е приемането на общ антидискриминационен закон, който да осигурява ефективна защита от етническа дискриминация във всички сфери на социалния живот;
  - Необходимо е усъвършенстване на сега действащите процедури и съдебната практика за защита от етническа дискриминация.
2. Необходимо е да се признаят от държавата на недискриминационна основа групите и сдруженията на всички граждани, които без външен натиск декларират принадлежност към определено малцинство.
3. Необходим е и по-нататъшен прогрес в гарантиране на изучаването на майчиния език за членовете на етническите малцинства и особено за обучението по ромски език. По-специално:
  - Нужно е изменение на Закона за народната просвета, за да се промени сегашната практика часовете по майчин език да се изнасят извън редовната учебна програма и да се третират, в рамките на общите курсове за обучение, в много случаи като часове за отпих и отпускане.
  - Нужно е също образователните ведомства на всички нива да предприемат стъпки към подготвяне на квалифицирани учители по майчин език, включително чрез създаване на съответните филологически и педагогически специалности в университетите.

X. Неприкосновеност на частния живот, жилището и кореспонденцията

Правото на неприкосновеност на частния живот, жилището и кореспонденцията трябва да бъде гарантирано от посегателства на властите. Службите за сигурност в момента действуват по начин, който е непрозрачен не само за обществото, но и за органите и институциите, които в една демократична страна следва да ги контролират. Необходимо е да се приеме законодателство, което да гарантира адекватен съдебен и парламентарен контрол върху тяхната дейност и особено върху онези нейни аспекти, които са свързани с евентуалните посегателства над личния живот на хората.

XI. Защита на права на децата

Както Комитетът за правата на децата отбеляза в препоръките си от януари 1997 г. по повод доклада на България по Конвенцията за правата на детето, има още много законодателни мерки, които следва да се предприемат с цел да се гарантира по-адекватна защита срещу нарушаването на човешките права на децата. Наред с отбелязаната вече необходимост от ратифициране на Хагската конвенция и цялостно реформиране на системата на детското правораздаване, е нужно:

1. Да се създаде национална система за проследяване на статуса на всички деца в България с особено внимание върху децата от рисковите групи.
2. Да се създадат специални служби за деца, които с приоритет да разглеждат въпросите, свързани с ефективното упражняване на правата на децата.
3. Да се забранят всички форми и прояви на телесно наказание и да се вземат мерки за ефективна защита от телесни наказания.
4. Да се засили и да се направи ефективен, включително чрез създаване на специални служби, контролът срещу сексуалната експлоатация и наркоманията сред децата.
5. Да се вземат законодателни и други мерки за задържане на децата в училище, включително чрез стимулиране на труда на учителите в училищата, в които проблемът с отсъствието е особено остър.
6. Да се гарантира законодателно и чрез подобряване на правоприлагането ефективната защита от експлоатация на детския труд.

Ние предлагаме конкретни инициативи. Искаме да съберем зад тях възможно най-широка обществена, политическа и институционална подкрепа. Тези предложения са резултат от нашата работа и от тази на другите организации за защита на човешките права. Те са образът на нашата надежда и нашият критерий за промяна.